Kommittémotion SD100

SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2358

av Mattias Karlsson Bergman m.fl. (SD)

Åtgärder mot kulturarvsbrott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kulturarvet – både det i vatten och det på land – ska klassas och hanteras som en verklig nationell angelägenhet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att synkronisera kulturarvsregistren och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett samlat nationellt register för kulturarvsföremål och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga sekretess för registeruppgifter om kulturarvet eller extra känsliga delar av kulturarvet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga förändring av avgiften för registeruppgifter för berörda myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ställa krav på inventering av ägda och förvaltade föremålssamlingar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över preskriptionstid för kulturmiljöbrott och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka säkerhetsanordningarna för kulturarvet och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utarbeta en strategi för det marinarkeologiska kulturarvet och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka närvaron och sensorövervakningen vid Östersjön och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka verktygen mot överträdelser av dykförbud och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Klassa och hantera kulturarvet som en verklig nationell angelägenhet

Kulturarvet, både det i vatten och på land, behöver klassas och hanteras som en verklig, prioriterad nationell angelägenhet. Det är inte minst viktigt i det försämrade säkerhetspolitiska läget. Kulturarvet ska hanteras enligt denna upphöjda klassificering på ett fokuserat sätt av berörda myndigheter jämfört med vad som görs idag.

Idag förekommer gallring av kulturarvet på museerna, samtidigt som det finns en inriktning på att samla in nutida företeelser och föremål på museerna, vilket innebär en utarmning av det kulturhistoriska materialet och samtidigt innebär kostnader. Resurser räcker inte till för att skydda det historiska svenska kulturarvet som plundras, säljs ut och hotas genom otillräckliga säkerhetsåtgärder. Det är en omvänd ordning som uppstått och som måste vändas, debatteras och åtgärdas.

Exemplen är otaliga på att man inte lever upp till kulturmiljölagens portalparagraf om att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Kulturarvet plundras, stjäls, förstörs och förs illegalt ut ur landet. Det saknas strategier, skydd, tillräcklig lagstiftning, brottsutredning, påföljder och myndighetsrutiner för att skydda kulturarvet.

Exempelvis förstörs många fornlämningar kontinuerligt genom markarbeten, i de flesta fallen utan påföljder. Andra vanliga kulturarvsbrott är stöld och plundring samt i många fall förs kulturföremål olovligen ut ur landet.

Det förekommer också medveten vandalisering och många kulturarv förstörs i anlagda och icke anlagda bränder. Under 2020-talet har vi också ett försämrat säkerhetspolitiskt läge, vilket innebär en ytterligare risk.

Samtliga myndigheter som berörs av säkerhetsfrågor för kulturarvet, såsom Riksantikvarieämbetet, Tullverket, Polisen och länsstyrelserna bör ges i uppdrag att stärka arbetet med kulturarvet inom ramen för sina respektive verksamheter. Även de viktiga länsmuseerna och andra kulturarvsaktörer behöver ingå i en samordnad satsning på att skydda vårt svenska kulturarv på ett konkret sätt.

Synkronisera kulturarvsregistren

Riksantikvarieämbetet har ett register, vid namn Fornsök. Detta register innehåller uppgifter om fornminnen och kulturhistoriska lämningar. Däremot saknas befintliga uppgifter om marinarkeologiskt material. Dessa registreras i vissa fall av Sjöfartsverket och Statens geologiska undersökning,

Det försvårar både kontrollen av och arbetet med kulturarvet för experterna och de som utreder brott, att registren inte är kompletta och är spridda. Hanteringen av registren och dokumentation utav kulturarv behöver förändras och förenklas för de som arbetar med dessa områden. Materialet behöver även vara lättillgängligt för de som utreder brott. En ökad samordning mellan register och myndigheter när det gäller kulturarv och kulturarvsbrott behöver inrättas.

Inför ett samlat nationellt register för kulturarvsföremål

Ett nationellt register för kulturarvsföremål bör inrättas, vilket skulle kunna handhas av Riksantikvarieämbetet. Dagens register Fornsök som myndigheten ansvarar för noteras

av myndigheten vara en söktjänst som innehåller information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige, på land och på vatten.

Men det innehåller inte uppgifter om allt marinarkeologiskt material, då en del av det materialet registreras hos Sjöfartsverket och SGU. Det innehåller inte heller uppgifter om kulturarvsföremål som olika föreningar, stiftelser och privata ägare har. Ett utökat och samlat register skulle utgöra ett bra instrument i händelse av krig, andra kriser, händelser såsom stöld och brottsutredning. Hemligstämpling av vissa uppgifter eller att registret endast är tillgängligt för verksamma på området bör övervägas.

Överväg sekretess för registeruppgifter för kulturarvet eller extra känsliga delar av kulturarvet

Eftersom problemen är omfattande när det gäller bristen på skydd av kulturarvet bör det övervägas om register för kulturarvet ska vara stängda för allmänheten och endast tillgängliga för berörda myndigheter. Detta för att öka skyddet för kulturarvet.

Enligt experter är lättillgänglig dokumentation något som möjliggör plundring av vrak. Om registren blir bättre, mer heltäckande och även lättillgängliga, kan man anta att plundringen också kommer att öka. Det finns stora vinster för sakkunniga och brottsutredare att utveckla registren med mer heltäckande information. Denna bör då skyddas för att öka säkerheten för kulturarvet.

Överväg förändring av avgiften för registeruppgifter för berörda myndigheter

Sjöfartsverket och SGU tar betalt för att få ta del av registeruppgifter, även för andra myndighetsutövare. Det bör övervägas om avgifter ska tas bort för att få ta del av registeruppgifter för berörda tjänstemän på myndigheter. Avgifterna innebär onödig administration och försvårar arbetet.

Ställ krav på inventering av ägda/förvaltade föremålssamlingar

De som äger eller förvaltar kulturhistoriskt material bör ha krav på sig att inventera och dokumentera det. I dagsläget finns inget krav på att inventera och dokumentera kulturhistoriskt värdefulla föremål eller samlingar. Detta försvårar vid brott som exempelvis stöld.

Utan inventering och dokumentation finns inte mycket att utgå ifrån vid utredning om brottet och för att försöka återfinna ett stulet föremål. I många fall försvinner föremål vilket upptäcks långt därefter. Därför borde inventering och dokumentation inte ske en gång, utan kontinuerligt med visst tidsintervall. Det skulle öka säkerheten.

Kravet bör omfatta att inventering ska ske återkommande med visst tidsintervall. Det skulle öka den egna kontrollen över materialet och underlätta betydligt vid brott. Kontrollen över kulturarvet är liten idag. Det saknas en samlad överblick av det kulturarv som finns i Sverige, då många av föremålen inte finns dokumenterade.

Förläng den tvååriga preskriptionstiden för kulturmiljöbrott

Preskriptionstiden för fysisk misstanke när det gäller kulturarvsbrott är för låg, endast två år. Det kan gälla exempelvis fall där ingrepp och åverkan gjorts på fornminnen.

I många fall sker åverkan vid markarbeten inom skogsbruk, jordbruk och byggnation. Det kan ta tid att upptäcka ett sådant brott, upptäckt och utredning hinns inte med inom två år. Det innebär att många fornminnesbrott förblir olösta.

Det bör därför övervägas om preskriptionstiden i vissa fall ska börja löpa först när ett markarbete eller en byggnation avslutats eller när skadan upptäckts. Vill vi bevara kulturarvet måste möjligheterna att utreda och lösa brott utökas.

Stärk säkerhetsanordningarna för kulturarvet

Riksantikvarieämbetet bör informera extra till de som äger och förvaltar kulturarv, utöver den information de redan idag ger, om vilka säkerhetsåtgärder som är nödvändiga att inrätta.

Det förekommer att föremål som har stulits ett flertal gånger. Det innebär att säkerhetsåtgärderna är alldeles för dåliga. I många fall saknas övervakning och säkerhetsanordningar som förhindrar stöld och som säkrar bevisföring. Det gäller exempelvis i många kyrkor och hembygdsgårdar.

Det finns även behov av att stärka säkerheten för kulturarvet på museer, friluftsmuseer och samlingar i privat ägo. Möjligheterna att använda kameraövervakning som en del av säkerhetsarbetet bör användas där det är lämpligt och förenligt med gällande regelverk.

Problem med skador på grund av brand och översvämning behöver också förebyggas genom utvecklade säkerhetsanordningar såsom utvecklade katastrofplaner, välfungerande larmanordningar och en tydlig ansvarsfördelning för hur en kris snabbt ska hanteras.

Utarbeta en strategi för det marinarkeologiska kulturarvet

Enligt berörda myndigheter saknas både kunskap, uppgifter om och säkerhet för det marinarkeologiska kulturarvet.

Det finns stora utmaningar eftersom det är svårt att upptäcka och lagföra dessa brott. En strategi behöver utvecklas för hur materialet ska inventeras, registreras, dokumenteras och skyddas. Riksantikvarieämbetet och Regeringskansliet (UD) bör involveras i detta arbete.

Hantering av Ryssland och andra stater som inte tar hänsyn till internationella regelverk bör beaktas i strategiarbetet.

MSB bör utarbeta riktlinjer för skydd av det marinarkeologiska kulturarvet eftersom det inte finns någon strategi för detta material.

Öka närvaron och sensorövervakningen vid Östersjön

Enligt berörda myndigheter är det lätt att plundra historiska vrak i Östersjön. Polisen hinner vanligen inte dit om de får ett larm om misstänkt plundring.

En av de viktigaste faktorerna för att motverka brott är större närvaro och kontroll. Det är självklart inte möjligt att ha närvaro överallt, men att ha en större närvaro och övervakning skulle förhindra brott.

Övervakningen bör inte begränsas till enbart radar utan bör även omfatta andra sensorer, exempelvis optiska sensorer och andra relevanta tekniska lösningar.

Det finns ett omfattande kulturarv under vatten, inte minst i Östersjön. Men det utarmas genom stöld och plundring. Riskerna ökar också genom det säkerhetspolitiskt försvårade läget. Det bör därför övervägas hur befintliga resurser och övervakningssystem kan bidra till att stärka skyddet av kulturarvet.

Stärk verktygen mot överträdelser av dykförbud

Överträdelser i dykförbudsområden förekommer i samband med kulturarvsbrottslighet. Riskerna att upptäckas är ofta låga och myndigheterna har begränsade möjligheter att ingripa.

Utökad bevakning och kontroll är viktiga verktyg för att motverka sådana överträdelser. Det bör även övervägas om administrativa åtgärder, såsom indragen dykarlicens eller motsvarande åtgärder, kan användas vid överträdelser av dykförbudsområden.

Mattias Karlsson Bergman (SD)

Alexander Christiansson (SD)

Mikael Strömberg (SD)

Runar Filper (SD)

Emma Altenhammar (SD)